

(NE)VAŽNOST GLAZBE U DJELU *DELLA RAGION DI STATO* TALIJANSKOG MISLIOCA GIOVANNIJA BOTERA

Monika Jurić Janjik

Abstrakt: Djelo *Della ragion di stato* [O državnome razlogu, 1589] Giovannijski Botera (1544?–1617) smatra se jednim od najistaknutijih djela s područja političke filozofije kasne renesanse. U nekoliko fragmenata ovog traktata Botero spominje glazbu te o njoj govori kao o “sporednoj”, odnosno “nevažnoj” aktivnosti koja nije dostojna vladareve pozornosti. Boterove postavke o glazbi moguće je usporediti s promišljanjima dubrovačkog filozofa i političara Nikole Vitova Gučetića (Nicolò Vito di Gozze, 1549–1610) koji u djelu *Dello stato delle repubbliche* [O ustroju država, 1591] također spominje glazbu, ali u potpuno drukčijem, pozitivnom svjetlu.

Ključne riječi: renesansa; Giovanni Botero; politička filozofija; glazba; Nikola Vitov Gučetić.

Uvod

Talijanski mislilac, diplomat i humanist Giovanni Botero (1544?–1617) bio je isusovac koji je zbog svojih političkih aktivnosti i protupapinskih govora izbačen iz isusovačkoga reda, nakon čega se nastavio baviti politikom i pedagogijom. Boterov traktat naslova *Della ragion di stato* [O državnome razlogu] objavljen je 1589. godine u Veneciji i sastoji se od deset knjiga, a pisan je u obliku savjeta za vladare koje Botero potkrepljuje brojnim poznatim primjerima iz prošlosti (Grubiša, 2000, 98–99).

Botero ovaj traktat posvećuje salcburškom nadbiskupu i princu Wolfgangu Teodoru von Raitenau (1559–1617) te u tekstu posvete izrijekom zauzima antimakijavelistički stav, iako će u samome djelu neke Machiavellijeve postavke predstaviti u pozitivnom kontekstu (npr. kršćanstvo kao pomoćno sredstvo u postizanju političkih ciljeva) (Botero, 1956, viii). Unatoč tome razvidno je da Botero smatra da su moralnost, pravednost i poštenje najvažnije karakteristike vladara, dok je Niccolò Machiavelli (1469–1527) u svojem djelu *Il principe* [*Vladar*, 1532] moralnost proglasio nebitnom, a nemoralne postupke visokopozicioniranih osoba smatrao nužnošću (prema Botero, 1956, ix). Botero u posveti izražava i svoje neslaganje s dosadašnjim idealima u umijeću upravljanja državom, držeći da su iracionalni i bogohulni te samim time suprotni Božanskome zakonu. Na taj je način Botero također najavio da će se njegovo djelo znatno razlikovati od principa koje je Machiavelli nešto više od pola stoljeća ranije iznio u *Vladaru*. S obzirom na to da se fraza “ragion di stato” povezivala s Machiavellijevom neetičnošću moguće je da ovaj naslov sadrži i svojevrstu dozu ironije jer je Boterova namjera bila potpuno suprotna Machiavellijevoj i prvenstveno usmjerena na zalaganje za etiku i savjest kao esencijalne elemente političke znanosti (Botero, 1956, viii-ix; Grubiša, 2000, 99). Budući da je Botero nekoliko puta boravio u Francuskoj (posljednji put u Parizu 1585. godine, neposredno prije pisanja ovog djela), smatra se da je od suvremenih političkih filozofa na njega najviše utjecao Jean Bodin¹ (1529/30–1596). Razdoblje u kojemu je Botero živio i djelovao općenito je obilježeno osmanlijskim osvajanjima, stoga nije neobično što u osmoj knjizi ovog traktata Botero kršćane poziva na ujedinjenje u borbi protiv Osmanlija (Botero, 1956, x).

1

Jean Bodin bio je francuski pravnik i filozof koji se uglavnom bavio političkim i ekonomskim pitanjima, a danas je najpoznatiji po svome kapitalnom djelu *Les six livres de la republique*, 1576 [*Šest knjiga o republici*]. Botero je tijekom svojeg prvog boravka u Francuskoj u Billomu i Parizu od 1565. do 1569. godine predavao retoriku i filozofiju na isusovačkom kolegiju, a drugi je put 1585. godine u Parizu sudjelovao u diplomatskoj misiji u ime savojskog vojvode Karla Emanuela I. Tada je pročitao *Šest knjiga o republici*, stoga se smatra da je preuzeo Bodinove postavke o ekonomskim problemima i klimatskim utjecajima (usp. Botero, 1956, x).

Glazba na margini

Već je iz same količine odlomaka u kojima Botero spominje glazbu razvidno da on o glazbi nije imao osobito visoko mišljenje, a ovaj će se njegov stav u nastavku potkrijepiti primjerima. U prvoj knjizi Botero umjetnost spominje u kontekstu rasprave o promicanju vrlina:

“Plemenitost ne služi samo za spašavanje nesretnika od bijede, nego se kroz taj oblik dobročinstva promiču i vrline, i ono ne izaziva zavist jer se odnosi na ljude koji to zaslužuju; ona njeguje talent, podržava umjetnost, unapređuje znanost i ukrašava religiju koja je najviši ukras i sjaj, a također veže čitav narod uz njihova vladara.” (Botero, 1956, 31)

Botero ovdje ne govori o pojedinačnim granama umjetnosti, nego se zadržava na općenitim terminima “umjetnost” i “talent”, no budući da je Botero umjetnost povezivao s vrlinama, moguće je zaključiti da je o umjetnosti općenito imao pozitivan stav. Važnost znanosti i umjetnosti Botero u nastavku argumentira navođenjem istaknutih vladara iz prošlosti koji su na različite načine podržavali razvoj znanstvenih i umjetničkih područja, prvenstveno otvaranjem odgojno-obrazovnih institucija.² U drugoj knjizi djela *O državnome razlogu* Botero će se osvrnuti na potrebu stjecanja iskustva i obrazovanja govoreći da treba učiti i od živih i od mrtvih, pri čemu naglasak stavlja na djela iz prošlosti. Na samome kraju ovog potpoglavlja o proučavanju povijesti Botero je kao korisnu disciplinu naveo i pjesništvo te se neizravno osvrnuo i na općenito čest prigovor pjesnicima prema kojemu oni ne govore istinu. U tom kontekstu Botero će stati na stranu pjesnika i obraniti ih tvrdnjom da sam način njihova izražavanja, bez obzira na konkretni sadržaj pjesme, uzburkava ljudski duh i stvara u čitateljima želju za postizanjem sličnosti s opisanim junacima: “Čak i ako je ono što pjesnici pripovijedaju lažno, oni to čine na način koji pobuđuje ljudski duh i u njima stvara goruću želju da oponašaju junake koji se slave u stihovima.” (Botero, 1956, 37)

2

Primjerice Teodozije, Justinijan, Karlo Veliki, Konstantin, Oton III, Alfonso II te Matija Korvin (usp. Botero, 1956, 32).

Treba naglasiti da Boterov stav o pjesnicima ipak nije bio potpuno jednostran. Naime, on je načinio distinkciju između dobrih i loših pjesnika u kojoj je o potonjoj vrsti izrazio svoje negativno mišljenje utemeljeno na tematici njihovih pjesama. Botero je lošim pjesnicima smatrao one koji su u svojim djelima predstavljali lascivni sadržaj zbog čega su prema njegovu mišljenju bili neusklađeni s Muzama, a stoga i štetni (Botero, 1956, 38).

Botero će po prvi puta svoje mišljenje o glazbi izraziti u odlomku u kojemu navodi nekoliko primjera poznatih vladara iz prošlosti koji su se bavili različitim, prema njegovim riječima “nevažnim” aktivnostima:

“On [vladar, op. aut.] se smije baviti samo aktivnostima koje priliče princu, koje su sadržane u Vergilijevim stihovima:

Tu regere imperio populos, Romane, memento,

Parcere subiectis et debellare superbos:

Hae tibi erunt artes, pacique imponere morem³

stoga nije primjereno da princ svoje vrijeme troši na sviranje glazbala ili pisanje stihova, poput Nerona, ili na streljaštvo, kao Domicijan, ili na izrađivanje svjetiljki kao kralj Makedonije Aerop, ili na modeliranje oblika od voska ili gline, kao car Valentinijan, ili na slikanje, kao grof od Provanse René, ili na pisanje poezije, kao franački kralj Šilperik i navarski kralj Teobald.” (Botero, 1956, 55-56)

Iz ovog citata proizlazi zaključak da je Botero glazbu uz kiparstvo, slikarstvo, pjesništvo i druga slična područja svrstavao među djelatnosti koje ne priliče vladarima. Drugim riječima, Botero je smatrao da je glazba nevažna aktivnost koja je u odnosu na državničke poslove bezvrijedna i stoga rezervirana za niže društvene slojeve. Ovaj je Boterov stav o glazbi prilično neobičan uzmemo li u obzir da se još od kasnoga srednjeg vijeka, a osobito u renesansi, glazba uvijek navodila kao važan

3

Botero ovdje donosi odlomak iz šeste knjige poznatog Vergilijevog epa *Eneida* koji u prijevodu znači: “Al’ ti, o Rimljanine, nad narodima vladati znaj – to će ti umijeća biti – i postavljati uredbe mira. Pokorenima praštati, nemirne znaj ukrotiti.” (*Eneida*, VI, 847-853, prema Botero, 1956, 55-56) U tom se odlomku vojno umijeće opisuje kao najvažnija sposobnost Rimljana (dok su primjerice u znanostima i umjetnostima od njih bolji Grci).

dio kurikuluma pripadnika aristokracije. Botero je na samome kraju ovog odlomka čak naveo primjer u kojemu je glazbu izdvojio kao aktivnost koju bi vladar izričito trebao izbjegavati:

“Kralj Filip Makedonski jednog je dana razgovarao s glazbenikom o njegovom umijeću i kad je došlo do neslaganja zahtijevao je od glazbenika da se prikloni njegovom mišljenju. ‘O, Filipe’, odgovorio je glazbenik, ‘ne daj Bože da budeš u stanju biti moj suparnik u raspravi o glazbi’ – što je značilo da bi bavljenje takvim stvarima bilo pokazatelj lošeg rasuđivanja u princa.” (Botero, 1956, 56)

U ovom je kontekstu glazba ponovno predstavljena kao negativna pojava koja pripada u tzv. sekundarne aktivnosti koje nisu dostojne vladareve pozornosti. Moguće je pretpostaviti da je Botero odabrao baš glazbu kao umjetnost na kojoj će dodatno argumentirati štetnost i beskorisnost pojedinih umijeća zbog toga što je o njoj imao najniže mišljenje (Botero, 1956, 55-56). Botero se u nekoliko navrata osvrnuo na ulogu glazbe u vojnim pohodima i pritom se nije detaljno bavio samom glazbom, nego su mu glazbeni elementi poslužili kao pomoćno sredstvo u prikazivanju vojne problematike. Tako u drugoj knjizi, u kontekstu rasprave o sposobnostima vladara i odabiru vladarevih savjetnika, Botero kao primjer dobrog vladara navodi azijskog kralja Antigona koji je svojem sinu na pitanje o vremenskom roku u kojemu može okupiti vojsku u slučaju prijeteće ljutito odgovorio: “Zar se bojiš da ti jedini nećeš čuti zvuk trubljji?” (Botero, 1956, 48) Ovdje Botero spominje limena puhaća glazbala te je i bez šireg konteksta jasno da aludira na vojnu glazbu, u ovom slučaju u funkciji signalnog sredstva kojim se vojne trupe pozivaju na pripravnost. Na vojnu će se glazbu Botero ponovno referirati u devetoj knjizi, u poglavlju u kojemu opisuje načine ohrabivanja vojnika, no ovaj će put osim puhaćih glazbala navesti i udaraljke: “Ne namjeravam pisati o rogovima, trubljama, bubnjevima i drugim glazbalima koja se koriste kako bi ohrabrila ljude i konje u bitci (...)” (Botero, 1956, 204). Botero, dakle, opisuje još jednu funkciju vojne glazbe, a njegovo je marginaliziranje glazbe razvidno iz samog načina na koji glazbala uvodi u raspravu. U nastavku Botero navodi nekoliko povijesnih primjera u kojima su različiti tipovi glazbe pridonijeli stvaranju borbene atmosfere te potaknuli vojnike na ratovanje:

“Kad je Aleksandar Veliki slušao izvrsnog trubača po imenu Antigenes bio je toliko potaknut na borbenost da nitko u njegovoj blizini nije bio siguran. Na isti način sarabanda koju Španjolci sviraju na gitarama inspirira slušatelje na ples i gore od toga. Indijski Nairi na drške svojih mačeva pričvršćuju male komade metala koji proizvode zvuk koji u njima pobuđuje ratoborne osjećaje. Tacit piše da su Germani imali naviku poticati se [na borbu, op. aut.] pjevanjem pjesama o Herkulesu kojega su smatrali vladarom svih hrabrih ljudi: također su koristili ratni poklič, kao što su to nekada činili Rimljani, a Turci i danas čine.” (Botero, 1956, 205)

U ovom citatu Botero navodi predstavnike glazbala iz triju različitih skupina: najprije trubu (puhaće glazbalo), potom gitaru (žičano glazbalo) te na koncu metalne pločice (koje u ovom kontekstu predstavljaju vrstu udaraljki). Ovdje treba istaknuti da Botero osim opisa učinaka instrumentalne glazbe na čovjeka spominje i oblike vokalne glazbe (ratni poklič) te plesne pokrete koji su u kombinaciji s glazbom također funkcionirali kao poticaj na ratovanje. U svim dosad navedenim primjerima glazba je predstavljena kao vrijedan i poželjan element u trenucima pripremanja za borbu, no u petoj će knjizi Botero upravo kombinaciju udaraljki i limenih puhaćih glazbala upotrijebiti u sklopu svoje kritike protestanata u kojoj iznosi da oni svoje propovijedi šire uz zvuk bubnjeva i truba čime zapravo svoje pristaše okreću protiv vladara, plemića i katolika (Botero, 1956, 100). Ipak, znakovito je to što je u svim navedenim slučajevima glazba okarakterizirana kao umjetnost koja u čovjeku može stvoriti određeno raspoloženje koje će ga potaknuti na daljnje djelovanje, bez obzira na to radi li se o postizanju vojnih ili nekih drugih ciljeva.

Osim energične vrste glazbe koja je čovjeka poticala na hrabra djela Botero je u petoj knjizi, u poglavlju u kojemu raspravlja o načinima pomoću kojih podanici postaju ponizni, govorio i o smirujućoj vrsti glazbe koja čovjeka može vratiti iz uzbuđenog stanja u mirno raspoloženje:

“Ne smijem propustiti spomenuti da nježna i mekana glazba čini muškarce slabima i ženstvenima; vladari Arkadije uveli su u tu okrutnu zemlju glazbu i pjevanje da bi omekšali njezine neustrašive i divlje stanovnike. Najmekša i najnježnija glazba

pisana je u petom i sedmom modusu koje su u velikoj mjeri koristili Lidijci i Jonjani, narodi koji su se prepuštali užitku i udobnosti; Aristotel zabranjuje takve pjesme u svojoj Državi i preporučuje upotrebu dorske harmonije koja je u prvom modusu.” (Botero, 1956, 103)

Botero spominje tri glazbena modusa (lidijski, jonski i dorski), vjerojatno po uzoru na Aristotelove oktavne vrste iz osme knjige *Politike* (Aristotel, 1992, 1276b1-10). Naime, unatoč tome što Botero za razliku od Aristotela nije izriječno spomenuo frigijski način, s obzirom na širi kontekst u kojemu se ovaj odlomak pojavljuje, kao i karakteristike koje Botero navodi uz pojedine moduse moguće je zaključiti da on ipak smatra da bi i dorski i frigijski modus trebalo pretpostaviti lidijskom i jonskom modusu.

Botero se na glazbu osvrnuo i u sedmoj knjizi, u poglavlju čija je glavna tema bogatstvo vladara, a u okviru kojega se on zalagao za umjerenost. U tom poglavlju Botero bogatstva kategorizira na potrebna i nepotrebna te u potonju skupinu ubraja izvoditelje glazbe: “(...) osim svote koju je potrošio [Salomon, op. aut.] za gradnju hrama rastrošno je trošio na izgradnju ljetnih i zimskih palača u gradu i u zemlji, na stvaranje vrtova i ribnjaka, na nabavku brojnih konja i kočija i pjevača obaju spolova (...)” (Botero, 1956, 133).

Botero, dakle, kritizira vladare koji su novac trošili na površnosti kao što su raskošne građevine i glazbene priredbe jer bi prema njegovu mišljenju vladar trebao ulagati isključivo u ono što je za neku državu neophodno. U nekoliko odlomaka djela *O državnome razlogu* Botero se osvrnuo i na problematiku odgoja i obrazovanja. U nabranju znanja koja povećavaju razboritost, a koja bi vladar trebao posjedovati, Botero, međutim, ne uključuje glazbu:

“(...) on [vladar, op. aut.] treba biti upoznat s vojnim pitanjima, s osobinama koje čine dobrog zapovjednika i dobrog vojnika, kako ih izabrati, kako rasporediti i ohrabriti ih; i također s onim znanostima koji se mogu nazvati sluškinjama vojnog umijeća – geometrija, arhitektura i inženjerstvo, u kojima se isticao Julije Cezar” (Botero, 1956, 34).

Ovdje Botero navodi različite discipline koje je potrebno poznavati u sklopu vojnih umijeća, no ne s ciljem praktičkog bavljenja njima (u smislu gradnje mostova i sl.), nego zbog toga što te discipline omogućuju razvoj kriterija na temelju kojih će vojnici kasnije razlikovati dobro od lošega, u konkretnim situacijama gdje je nužno od nekoliko ponuđenih mogućnosti izabrati onu pravu (Botero, 1956, 34-35). Osim ovih praktičkih disciplina vladar bi trebao poznavati i prirodni poredak, odnosno pravilnosti na kojima se temelji svijet oko nas, kao što su primjerice kretanja nebeskih tijela, struktura biljnog i životinjskog svijeta, vremenske (ne)prilike i klimatski fenomeni, a Botero smatra da bi za prenošenje tih znanja trebali biti zaduženi filozofi (Botero, 1956, 35). Vladar bi se trebao okružiti i stručnjacima za matematiku, vojno umijeće i govorništvo te usvojiti geografska znanja, a eventualni nedostatak praktičkog iskustva trebao bi nadomjestiti proučavanjem povijesti (Botero, 1956, 36-38). Nakon iznošenja razloga zbog kojih bi vladar trebao biti obrazovan (ponajprije zbog vojnog umijeća i boljeg rasuđivanja) Botero će širokom znanju vladara suprotstaviti “neznanje” vojnika: “Što se tiče običnog vojnika, moram priznati da je učenje njemu beskorisno, jer njegova glavna karakteristika mora biti brza poslušnost zapovjedniku.” (Botero, 1956, 104) U okviru nabiranja podataka koje bi vladar trebao znati o svojim podanicima Botero uz geografsko porijeklo, dob i imovinsko stanje navodi i obrazovanje kao vrlo važan faktor u formiranju karaktera podanika,⁴ no toj se temi ne posvećuje detaljnije uz obrazloženje prema kojemu su mnogi prije njega već dosta pisali o toj temi (Botero, 1956, 37). Botero će nešto kasnije, u poglavlju posvećenom načinu ponašanja prema osvojenim narodima, ponovno istaknuti obrazovanje, ovaj puta kao proces kroz koji pokoreno stanovništvo postaje slično osvajačima (Botero, 1956, 97). Na sličan način Botero opisuje i proces obraćenja nevjernika i heretika, ističući pritom važnu ulogu škola i učitelja slobodnih umijeća u tom procesu (Botero, 1956, 98). Botero u ovom odlomku ne specificira o kojim se konkretno umijećima radi, no s obzirom na to da se u slobodna umijeća uz ostale mate-

4

Botero nije bio fokusiran isključivo na politički aspekt države, nego ga je zanimala i socijalna struktura te je smatrao da se vladar treba brinuti o stanovništvu jer će na taj način i kod pojedinaca stvoriti želju za očuvanjem države (Grubiša, 2000, 101).

matičke discipline ubrajala i glazba, ovdje je moguće postaviti hipotezu da je Botero ipak priznavao ulogu koju je glazba imala unutar obrazovnog procesa. U osmoj knjizi djela *O državnome razlogu* Botero će načiniti trodijelnu podjelu ljudskih djelatnosti na one koje su korisne i nužne za život, one koje služe za ukrašavanje i reprezentaciju te one koje služe za pružanje užitka u dokolici. U sklopu opisivanja dokolice Botero ne spominje glazbu, ali se u nabranju ukrasnih i vrijednih predmeta referira na likovne umjetnosti, odnosno na slike i skulpture (Botero, 1956, 151-152). Dokolicu je još jednom spomenuo u devetoj knjizi, u odlomku posvećenom disciplini vojnika: “Ali od svih je stvari za vojsku najopasnija dokolica. Ako vojnici nemaju što raditi oni postaju buntovni i čine svakakvu štetu (...)” (Botero, 1956, 185). Iz ovog citata proizlazi zaključak da je Botero smatrao da bi dokolicu trebalo stalno nadzirati, zbog njezinih mogućih štetnih posljedica, a to će u nastavku i obrazložiti. Uz dokolicu Botero veže i pojam užitka te navodi da je težnja prema životnim zadovoljstvima usađena u ljudsku prirodu i da bi vojnici trebali ispunjavati dokolicu tjelesnim aktivnostima (Botero, 1956, 186). Što se tiče ostatka stanovništva, kao aktivnosti primjerene za njihovu dokolicu Botero spominje spektakle i kazališne izvedbe, pri čemu ističe da upriličavanjem takvih sadržaja vlasti mogu kontrolirati dokolicu (Botero, 1956, 102). Prema Boterovu mišljenju vladar bi podanicima prije svega trebao osigurati egzistencijalne uvjete, no istovremeno bi trebao voditi računa i o prikladnim oblicima zabave, u smislu svjetovnih aktivnosti koje pružaju zadovoljstvo i užitak (poput različitih igara i kazališnih predstava) te se u tom kontekstu osvrnuo i na dramske izvedbe:

“Što su rasonode upriličene za narod moralnije i ozbiljnije, to će veća biti njihova moć da mu pruže zadovoljstvo, zabavu i razbibrigu, jer veselje, pobuđivanje kojega je svrha takvih priredbi, ima dva dijela: užitak i moralno zadovoljstvo. Stoga je tragedija više vrijedna divljenja nego komedija, jer je predmet komedije obično izbjegavanje svake moralne svrhe, a sudionici su obično smutljivci, a ne glumci.” (Botero, 1956, 75)

U ovom citatu Botero tragediju opisuje kao svojevrсни spoj morala i užitka, a na taj način zapravo objedinjuje etički i hedonistički aspekt iz čega proizlazi zaključak da prema njegovu mišljenju jedno nije nužno značilo isključivanje drugoga.

Tragedijama Botero suprotstavlja komedije za koje smatra da su lišene moralnog elementa, što u nastavku argumentira navođenjem primjera vladara iz prošlosti koji su komedije smatrali uzrokom iskvarenosti stanovništva. Botero će na koncu uz tipove svjetovne zabave navesti i crkvene svečanosti kao sadržaje koji su prikladni za ispunjavanje slobodnog vremena: “Svečanosti koje priređuje crkva su veličanstvenije i dostojanstvenije od svjetovnih zabava jer sadrže svete i božanske elemente.” (Botero, 1956, 75) Vidljivo je da je Botero sakralne oblike smatrao najboljim načinom za ispunjavanje dokolice te je unatoč tome što u okviru crkvenih svečanosti Botero ne spominje glazbu moguće pretpostaviti da je i glazba uveličavala te prigode. Naime, dobro je poznato da je u drugoj polovici 16. stoljeća sakralna glazba bila izrazito razvijena, zbog čega je glazbena problematika i bila jedna od tema o kojima se raspravljalo u okviru Tridentskog koncila (1545–1563). Poput antičkih filozofa i Botero se zalagao za održavanje postojećeg stanja i protivio se uvođenju bilo kakvih promjena i inovacija, s obzirom na to da je sve ustaljeno predstavljalo sigurnost, dok je novo bilo sinonim za nesigurnost. U slučaju nužnosti uvođenja promjena Botero ističe da se one ne smiju uvoditi naglo, nego vrlo pažljivo i postupno (Botero, 1956, 44–51). U tom je kontekstu izrazio svoje protivljenje izmjenama na religijskom planu: “Uvijek poštuju Boga, u skladu sa drevnim zakonima, i pobrini se da i drugi tako čine. Mrzi i kazni sve inovatore u božanskim stvarima, (...) jer promjena u religiji dovodi do drugih promjena (...)” (Botero, 1956, 66). Iako ni u ovom citatu Botero ne spominje glazbu, ova rečenica podsjeća na Platonovu formulaciju prema kojoj promjene glazbenih zakonitosti dovode do promjena državnih zakona (Platon, 1997, 424b4–c6). Moguće je da je Botero ovu Platonovu rečenicu preformulirao, odnosno prilagodio kontekstu, kao i to da je prilikom spominjanja “inovatora u božanskim stvarima” izrazio svoje neslaganje s uvođenjem novosti u liturgijsku glazbu.

Glazba kao nužnost

Boterov je traktat *O državnome razlogu* moguće usporediti s djelom njegova suvremenika, dubrovačkog kneza i filozofa Nikole Vitova Gučetića (Nicolò Vito di Gozze, 1549–1610). Gučetić je, naime, 1591. godine u Veneciji objavio dijalog naslova *Dello stato delle repubbliche* koji se također ubraja u područje političke filozofije i u kojemu se Gučetić bavi tematikom najboljeg državnog uređenja. Budući da se Gučetić u navedenome djelu izrijeком referira upravo na Boterov traktat, razvidno je da je on taj traktat pročitao, a s velikom je sigurnošću moguće pretpostaviti i da je preuzeo neke Boterove stavove:⁵ “Tome slična država ne bi nigda mogla živjeti u miru, već u stalnim nadmetanjima i zavadama, kako se može vidjeti iz više no jednog suvremenog primjera koje čitamo u *Državi* Francuza Jeana Bodina, (...) te u *Državnom razlogu* Giovannija Botera iz Benea.” (Gučetić, 2000, 142) Boterov je traktat objavljen 1589. godine, tek dvije godine prije Gučetićeve dijaloga, što implicira da su obojica autora svoja djela pisali približno u isto vrijeme. U nastavku slijedi kratka analiza u kojoj će se pokušati detektirati sličnosti između Boterovih i Gučetićevih promišljanja o glazbi.

Ono što Botera jasno odjeljuje od Gučetića jest činjenica da Botero glazbu opisuje kao umjetnost koja može negativno utjecati na moć rasuđivanja, dok Gučetić po uzoru na Aristotela glazbu opisuje kao korisnu i nužnu komponentu ljudskoga života u cjelini, ističući da ona čovjeku može pomoći u jasnijem rasuđivanju: “(...) pokazah da je glazba ne samo korisna nego i neophodna životu čovjeka i građanina, jer osim što zabavlja dušu, ona i izoštrava um, a ljude čini spremnijim i pripravnijim ne samo za vojsku, nego i za svako važno djelovanje, pa je stoga valja uvesti za ures i poduku djece” (Gučetić, 2000, 417). Dakle, za razliku od Botera koji je glazbu držao štetnom za ljudski razum, Gučetić je isticao da glazba uvelike može pridonijeti jasnijem rasuđivanju jer “izoštrava um”.

5

Marinko Šišak u uvodnoj studiji hrvatskog prijevoda Gučetićeve djela *O ustroju država* kao renesansne autore koji su imali nešto jači utjecaj na Gučetića navodi njegove suvremenike Jeana Bodina i Giovannija Botera te gaetanskog biskupa iz 15. stoljeća, Francesca Patrizija (Franciscus Patritius, 1413–1492) (usp. Gučetić, 2000, 25–28).

Nadalje, paralelu između ovih autora moguće je načiniti i na temelju njihova mišljenja o pjesništvu. Botero je pjesništvo okarakterizirao negativno, svrstavajući ga među umjetnosti koje ne priliče vladaru, a Gučetić je o pjesništvu imao izrazito pozitivan stav, usko povezujući pjesničko umijeće s glazbom i odgojem te je čak u jednom kratkom odlomku naveo imena suvremenih dubrovačkih pjesnika koje je smatrao izvrsnima u tom umijeću.⁶ Još jednu razliku između Botera i Gučetića predstavlja njihov stav o raskošnim građevinama u koje su se ubrajali i prostori za glazbene izvedbe. Naime, Botero je držao da je trošenje novaca na spomenute prostore nepotrebno, a Gučetić je po tom pitanju pokazao suprotno razmišljanje:

“Velik ures i pogodnost gradu također daju zidine, hramovi, palače, privatne kuće i teatri, zatim dobro položene i izravne ceste, i ne manje gradska vrata postavljena na najprikladnijim mjestima (...) No najprije želim reći što treba o teatrima, u čiju gradnju (ti drevni narodi) uložite mnogo pažnje, dijelom zato da pokažu veličinu svojih duša, a dijelom da stvore ugodu i zabavu za puk prikazujući komedije, ili priređujući igre i natjecanja, i to divljih životinja ili očajnih i na smrt osuđenih ljudi (...)” (Gučetić, 2000, 380-382).

Gučetić se, dakle, zalagao za izgradnju raznovrsnih sakralnih i svjetovnih zdanja te je isticao da ona ne služe samo za ispunjavanje određenih praktičnih funkcija, već da je njihova svrha i dekorativna. I Botero i Gučetić referirali su se i na dramske izvedbe, no Botero je o njima govorio samo općenito, bez isticanja glazbenog elementa kao njihovog konstitutivnog dijela, a Gučetić je glazbeni aspekt smatrao neizostavnim dijelom scenskih izvedbi te je uz tragedije i komedije povezivao pojam plemenitosti:

“U to da glazba uvijek može krijepiti naše duše ja sam se i sâm (...) čvrsto uvjerio, kad me moja družina pozva da u komedijama ili tragedijama predstavljam plemenite čine. Tada naime, za ohrabrenje duše i srca od dječje plašljivosti, tražih da

6

Gučetić spominje sljedeće pjesnike: Jakova Bunića, Iliju Crijevića, Damjana Benešića, Džoru Držića, Marina Držića, Dinka Ranjinu, Miha Monaldija i Mateja Benešića (usp. Gučetić, 2000, 408).

predstava ma veselo sviraju trube i sviralice, pa uz njih u tako ranoj dobi glumih na najveće zadovoljstvo i autora, pokojnog Marina Držića, i gledatelja. Zato ne samo iz rasprava nego i po vlastitu iskustvu dobro znamem u kolikom je skladu glazba s našim dušama.” (Gučetić, 2000, 414)

Oba su se autora u svojim djelima osvrnula na odgoj i obrazovanje, no značajnu razliku u tom kontekstu predstavlja upravo glazba. Naime, za razliku od Botera koji prilikom razmatranja odgojno-obrazovnog procesa uopće nije spominjao glazbu, Gučetić je u tom procesu glazbi pridavao osobitu važnost: “Iz odgoja se djece može uvijek sigurno i pouzdano predvidjeti hoće li neka država dugo trajati ili brzo pasti (...)” (Gučetić, 2000, 404). “Za (...) dobro stanje [grada, op. aut.] poželjna je služba što motri na vladanje žena i djece, kao i na poštivanje zakona, te također na tjelovježbu građana (...) i na njihovo učenje glazbe.” (Gučetić, 2000, 349)

Kao osnovu odgojno-obrazovnog procesa i Botero i Gučetić navode slobodna umijeća, međutim, Botero ne precizira koje se discipline ubrajaju u ta umijeća, dok Gučetić detaljno navodi sve discipline koje podrazumijeva pod tim pojmom, s naglaskom na glazbu kao esencijalni dio odgoja i obrazovanja:

“Četiri poznata predmeta predlaže naš Filozof za odgoj i poduku djece u njihovoj nježnoj dobi, a to su književnost, tjelovježba, glazba i slikarstvo. Književnost obuhvaća gramatiku, retoriku, logiku i poetiku; pod tjelovježbom se podrazumijevaju vježbe mačevanja, lova, skoka, plesa, jahanja, bacanja koplja, i njima slične; pod figurativni predmet ili crtanje, koji još zovemo slikarstvom, ubraja se graditeljstvo, pravljenje uzoraka, i utvrđivanje gradova i palača, a glazba obuhvaća harmoniju, bilo pjevanja, bilo raznovrsnih glazbala.” (Gučetić, 2000, 407)

“Da bi dakle čovjek mogao hvalevrijedno živjeti ne samo radeći i čineći kreposna djela, već i odmarajući se od njih u dokolici, valja djecu podučavati i glazbenu umijeću, koje stari filozofi ne ubrajaju bez razloga u slobodna umijeća, jer ono pomaže da dokolicu provedemo ispravno i neokaljani. No osim što je neophodno, ono je i umnogome prikladno, jer po svojoj prirodi pruža velik ures vladanju i korist duševnu raspoloženu, budući da se djelovanjem glazbe (...) u dušama pobuđuju različiti osjećaji (...)” (Gučetić, 2000, 407-408).

Gučetić u ovom citatu povezuje glazbu i dokolicu, a upravo je dokolica još jedan aspekt na temelju kojega je moguće povući paralelu između njega i Botera. S obzirom na to da Botero u kontekstu dokolice nigdje ne spominje glazbu, i ovoga se puta u njegovu slučaju radi o svojevrsnom marginaliziranju glazbe. Gučetić pak upravo glazbu navodi kao najprikladniji način za ispunjavanje slobodnog vremena, što je moguće povezati s njegovim višefunkcionalnim poimanjem glazbe prema kojemu neke vrste glazbe čovjeku donose užitak, dok druge na njega imaju etički učinak (Gučetić, 2000, 412-415).

Svi dosad navedeni primjeri pokazali su znatne razlike između Boterovih i Gučetićevih promišljanja o glazbi, međutim, treba napomenuti da je u njima ipak moguće pronaći i određena, doduše malobrojna, podudaranja. Tako je sličnost između ove dvojice autora moguće uočiti u njihovu tematiziranju specifične kombinacije puhaćih glazbala i udaraljki u kontekstu vojne problematike, jer je, poput Botera, i Gučetić isticao ulogu glazbe u smirivanju i ohrabivanju vojnika u ratnim prilikama:

“Zbog toga Likurg (...) htjede da se glazba spoji s vojskom, ne bi li se njome ublažila duševna naglost vojnika, pa stoga ne kretahu u bitku bez zvuka tibija i drugih glazbala, u čijem taktu prema potrebi pokretahu tijela i oružja. (...) A kako glazba (...) uvijek imaše veliku moć nad ljudskim dušama, Krećani (...) u napadu na neprijatelje gajdama poticahu vojnike na borbu, što Latini čine trubama, a Francuzi rogom, iz čega se jasno vidi da se glazbom u našim dušama mogu promijeniti razna čuvstva (...)” (Gučetić, 2000, 414).

U ovom primjeru Gučetić ispreplitanje vojske i glazbenih elemenata opisuje kao prirodnu pojavu koja proizlazi iz činjenice da se principi na kojima počiva glazba zrcale i u harmoniji koja vlada između fizičkog i psihičkog aspekta čovjeka. Na ovu je temu moguće nadovezati i problematiku modusa, odnosno učinaka koje različite vrste glazbe imaju na čovjeka. I Botero i Gučetić osvrnuli su se na glazbene moduse i pritom su obojica svoj odabir modusa utemeljili na Aristotelovim promišljanjima o glazbi iz *Politike*. Botero je u kratkom fragmentu nabrojao tri modusa, lidijski, jonski i dorski, opisujući prva dva kao smirujuću vrstu glazbe, dok je Gučetić naveo lidijski, dorski i frigijski modus, uz nešto detaljniji opis učinaka svakoga od njih:

“(…) prema Aristotelu postoji više vrsta glazbenih harmonija; neke među njima svoje slušatelje potiču na samilost, neke na krotkost, a neke na snagu i na druga djelovanja: lidijska harmonija mogaše ganuti duše slušatelja na plač i sažaljenje; njoj nalik, ali snažnija, bijaše hipolidijska; dorska svojom ozbiljnošću poticaše ljude na moralna i vrlo djela; frigijska je harmonija slatkoćom, no snažnijom kretnjom, uznosila dušu iznad osjetilnog ka natprirodnom ili prirodnom predmetu” (Gučetić, 2000, 415).

Gučetić se u ovom citatu izrijekom poziva na Aristotela te na taj način jednoznačno otkriva starogrčki utjecaj prema kojemu određene vrste glazbe u čovjeku pobuđuju različite afekte.

Zaključak

Iako Botero glazbu nije smatrao važnom komponentom u okviru političke problematike, iz količine pozornosti koju je u vlastitim razmjerima posvetio glazbi vidljivo je da je on ipak donekle pratio suvremeni razvoj glazbenog područja. Neosporno je da je Botero o glazbi imao negativno mišljenje i svrstavao ju u tzv. nevažne aktivnosti, no u nekoliko je fragmenata ipak spomenuo glazbene termine, kao što su primjerice modusi i glazbala, te na taj način pokazao da poznaje različite vrste glazbe. Međutim, u fokusu njegovih promišljanja prvenstveno je politička problematika, zbog čega se svi ostali elementi, uključujući i one glazbene, pojavljuju tek kao pomoćna sredstva utkana u argumentaciju različitih društveno-političkih pitanja.

Iz usporedne analize odlomaka iz Boterova traktata i Gučetićeve dijaloga razvidno je da je moguće detektirati određene tematske sličnosti u njihovim promišljanjima o glazbi, a moguće je i pretpostaviti da su neke od tih sličnosti rezultat činjenice da je Gučetić poznavao ovo Boterovo djelo. Obojica autora živjeli su u istom vremenskom periodu i bavili su se problematikom državnog uređenja, no u njihovom bavljenju glazbenom tematikom prevladavaju značajne razlike, kako u samom pristupu glazbi, tako i u količini odlomaka koje joj posvećuju. Naime, čini se da Boterova razmišljanja o glazbi nisu značajno utjecala na Gučetića koji se ipak više

držao svojih antičkih uzora, što je osobito vidljivo iz njegova naglašavanja uloge koju glazba ima u odgojno-obrazovnom procesu. Spomenute sličnosti između Boterovih i Gučetićevih ideja su, kao što je već rečeno, prvenstveno tematske prirode, stoga u njihovome sadržaju neosporno dominiraju različitosti. Gučetić je glazbi pridavao visoku vrijednost i u svojim joj je djelima posvećivao dosta pažnje te je u njegovim promišljanjima o glazbi moguće pronaći prilično detaljne opservacije o glazbalima, modusima, harmoniji, učincima glazbe na čovjeka itd. Botero je, pak, glazbenoj problematici posvetio tek nekoliko kraćih odlomaka iz kojih je razvidno da je glazba prema njegovu mišljenju bila tek jedna od sekundarnih, nevažnih aktivnosti koje ne zaslužuju detaljniju analizu.

Reference

- Aristotel, 1992. *Politika*. Prijevod s grčkog T. Ladan. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Botero, G., 1589. *The Reason of State. The Greatness of Cities*. [*Della ragion di stato*]. Prijevod s talijanskog P. J. i D. P. Waley. 1956. New Haven: Yale University Press.
- Grubiša, D., 2000. *Politička misao talijanske renesanse*. Zagreb: Barbat.
- Gučetić, N. V., 1591. *O ustroju država*. [*Dello stato delle repubbliche*]. Prijevod s talijanskog N. Badurina i S. Husić. 2000. Zagreb: Golden marketing.
- Platon, 1997. *Država*. Prijevod s grčkog M. Kuzmić. Zagreb: Naklada Jurčić.

THE (IR)RELEVANCE OF MUSIC IN THE WORK *DELLA RAGION DI STATO* OF AN ITALIAN THINKER GIOVANNI BOTERO

Monika Jurić Janjik

Abstract: The work *Della Ragion di Stato* [*The Reason of State*, 1589], written by Giovanni Botero (c. 1544–1617), is considered to be one of the most prominent works in the field of political philosophy from the late Renaissance. The first part of this article will present the fragments in which Botero mentions music and which show that apparently he did not have a particularly high opinion about the artform. The second part of this article will present the comparison between Giovanni Botero and Nicolò Vito di Gozze (Nikola Vitov Gučetić, 1549–1610), the philosopher and politician from Dubrovnik, who dealt with music in his work *Dello Stato delle Republiche* [*On the State of the Republics*, 1591], presenting it in a different, highly positive light.

Keywords: Renaissance; Giovanni Botero; political philosophy; music; Nicolò Vito di Gozze.

Introduction

The Italian thinker, diplomat, and humanist Giovanni Botero (c. 1544–1617) was a member of the Jesuit order, but was expelled due to his political activity and criticism of the pope. Upon his expulsion, he devoted himself to politics and pedagogy. Botero's treatise *Della Ragion di Stato* [*The Reason of State*, Venice, 1589] consists of ten books written in the form of advice to rulers, supported by numerous historical examples (Grubiša, 2000, 98-99).

In his dedication to the Prince-Archbishop of Salzburg, Wolfgang Theoderich Raitenau (1559–1617), Botero endorses anti-Machiavellism, although later in the text he agrees with some Machiavelli's ideas (e.g. using Christianity to achieve political goals) (Botero, 1956, viii). Nevertheless, it is obvious that Botero considered morality, righteousness, and integrity to be the most important characteristics of a good ruler, unlike Niccolò Machiavelli (1469–1527) who, in his work *Il Principe* [*The Prince*, 1532], argued that morality was irrelevant and immorality amongst top officials was a necessity (cited in Botero, 1956, ix). Botero also expressed his disapproval of existing ideals in the art of governing, pointing out that they were irrational and blasphemous, and thus contrary to Divine law. Accordingly, Botero announced that his work would significantly differ from the principles Machiavelli presented a half century earlier in *Il Principe*. Considering the fact that the phrase “ragion di stato” was associated with Machiavelli's unethical means, it is possible that the title of Botero's treatise contains a certain dose of irony, since his intention was the complete opposite, and mainly focused on ethics and conscience as essential elements of political science (Botero, 1956, viii-ix; Grubiša, 2000, 99). As Botero had visited France several times (he went to Paris for the last time in 1585, just before he wrote this treatise), his political thoughts were probably primarily influenced by his contemporary Jean Bodin¹ (1529/30–1596). The period in which Botero lived was generally characterised by Ottoman invasions, thus it is not unusual that in the eighth book of his treatise, Botero invites Christians to unite against Ottomans (Botero, 1956, x).

1

Jean Bodin was a French jurist and political philosopher who is best known for his theory of sovereignty which he formulated in his capital work *Les Six Livres de la Republique*, 1576 [*Six Books of the Republic*]. During Botero's first stay in France (1565–1569) he taught rhetoric and philosophy at the Jesuit colleges in Billom and Paris, and in 1585 he took part in a diplomatic mission to Paris on behalf of Charles Emmanuel I. During that mission he apparently read *Les Six Livres de la Republique*, thus his ideas concerning economics and climate are particularly indebted to Bodin (cf. Botero, 1956, x).

Music at the Margins

Based on the amount of passages Botero dedicated to musical topics, it is obvious that he did not have a particularly high opinion about music in general. In the first book of *Della Ragion di Stato*, Botero mentions art in the context of discussing virtues:

“Not only does liberality serve to rescue the unfortunate from wretchedness, but virtue is also encouraged and promoted by this form of beneficence, and it does not give rise to envy because it concerns deserving people; it fosters talent, upholds the arts, furthers science and adorns religion, which is the supreme ornament and splendour of the State, and again it binds the whole people to their ruler.” (Botero, 1956, 31)

In this citation, Botero uses general terms “arts” and “talent” without specifying individual art-forms. However, since he associated art with virtues, it is possible to conclude that his opinion on art in general was positive. Botero illustrated the importance of science and art by listing examples of famous rulers who supported the development of the artistic and scientific fields by establishing educational institutions.² In the second book, Botero refers to the need to gain experience and knowledge from the living, as well as from the dead, underlining specific historical works. At the end of this subsection dedicated to examining history, Botero described poetry as a useful discipline, indirectly referring to a common observation that poets do not speak the truth. Botero defended poets by claiming that, regardless of the specific content of the poem, the poet’s expression stirs the human spirit and creates a desire to achieve a level of similarity to the described heroes: “Even if what the poets tell is false they tell it in such a manner as to rouse a man’s spirits and kindle within him a burning desire to imitate the heroes celebrated in their verses.” (Botero, 1956, 37)

Here it should be pointed out that Botero’s view of poets was not completely one-sided, and he divided poets into good and

2

E.g. Theodosius, Justinian, Charlemagne, Constantine, Otto III, Alfonso II and Matthias Corvinus (cf. Botero, 1956, 32).

bad categories. He claimed that the latter presented lascivious content in their poems, thus making them harmful and inconsistent with the Muses (Botero, 1956, 38).

Botero expressed his attitude towards music in a passage in which he lists several examples of famous past rulers who engaged in different “irrelevant” activities:

“He [the ruler, Author’s note] must have no occupation but those proper to a prince, which are contained in Virgil’s lines:

Tu regere imperio populos, Romane, memento,

Parcere subiectis et debellare superbos:

Hae tibi erunt artes, pacique imponere morem³

and thus it is not fitting for a prince to spend his time in playing a musical instrument or writing verses, like Nero, or in archery, like Domitian, or in making lamps like Aeropus King of Macedonia, or in modelling figures in wax and clay, like the Emperor Valentinian, or in painting, like René Count of Provence, or in writing poetry, like Chilperic King of the Franks and Theobald King of Navarre.” (Botero, 1956, 55-56)

From this citation it is possible to conclude that Botero regarded music, along with painting, sculpture and other similar fields, to be an inappropriate activity for rulers. In other words, Botero believed that music was a trivial hobby which was, in comparison to other leader’s affairs, worthless and thus reserved for lower classes. This view on music is somewhat unusual if we take into consideration the fact that since the Middle Ages, especially during the Renaissance, music had been an important part of an aristocratic education. At the end of this passage, Botero even gave an example in which he singles out music as an activity which rulers should specifically avoid:

3

Botero quoted a passage from the sixth book of Virgil’s famous epic poem *The Aeneid*: “You, O Roman, govern the nations with your power – remember this! These will be your arts – to impose the ways of peace, to show mercy to the conquered and to subdue the proud.” (*Aeneid*, VI, 847-853, cited in Botero, 1956, 55-56) In this passage the military art is described as the most important ability of the Romans (the Greeks, however, surpassed them in science and arts).

“King Philip of Macedon was conversing one day with a musician about his art, and when they disagreed, required the musician to concur with his opinion. ‘Oh, Philip’, replied the musician, ‘heaven forbid that you should be able to rival me in a discussion on music’ – meaning that to concern himself with such matters would show lack of judgment in a prince.” (Botero, 1956, 56)

In this quote, music is once again described as a negative phenomenon which qualifies as secondary activity unworthy of a ruler’s attention. Perhaps Botero chose music to illustrate the harmfulness and worthlessness of certain arts because he had the lowest opinion of it (Botero, 1956, 55-56). Several times Botero referred to the role of music in military expeditions, but without discussing the music itself, using musical elements only as an auxiliary means to describe military issues. Hence, in the context of discussing ruler’s capabilities and the choosing of their counselors, Botero briefly described a conversation between King Antigonus and his son Demetrius. Demetrius asked his father how long before he could summon his army, and Antigonus, irritated by the question, answered: “Are you afraid that you alone will not hear the trumpets sound?” (Botero, 1956, 48) Botero mentions brass instruments and even without context it is clear that he is alluding to military music; in this case intended to alert the army for military action. Botero refers to military music again in the ninth book, in the chapter in which he describes ways of encouraging the soldiers, this time also mentioning percussions: “It is not my purpose to write of horns, trumpets, tambours and the other instruments which are used to give men and horses courage in battle (...)” (Botero, 1956, 204). In this citation, Botero describes another function of military music, and his marginalization of music is apparent from the way he introduced the instruments into the discussion. Hereafter, Botero lists several historical examples in which different kinds of music contributed to a war-like atmosphere and encouraged the soldiers for battle:

“When Alexander the Great listened to a wonderful trumpeter named Antigones he was so stirred to martial feeling that no one around him was safe. In the same way the sarabande which Spaniards play on their guitars inspires its hearers to dance, and worse. The Indian Nairs attach small pieces of metal to the handles of their swords, which make a sound that arouses

their warlike feelings. Tacitus writes that the Germans were wont to rouse themselves [to fight, Author's note] by chanting songs about Hercules, whom they considered the prince of all brave men: they also used the war-cry, as the Romans did, and the Turks do today." (Botero, 1956, 205)

Botero mentioned instruments from three different categories: trumpet (wind instrument), guitar (stringed instrument) and metal plates (in this context representing a kind of percussion). It should be emphasised that besides the effect of instrumental music on man, Botero also mentioned a form of vocal music ("war-cry"), as well as dance moves (in combination with music) which functioned as a stimulation for battle. Although in all above mentioned examples music was described as a valuable and advisable element in warfare, in the fifth book, Botero used precisely the combination of brass instruments and percussions to criticize Protestants. He stated that they spread their doctrine accompanied by the sounds of drums and trumpets, thereby turning their followers against rulers, aristocrats, and Catholics (Botero, 1956, 100). In all these situations, music is characterised as an art which can arouse a particular mood and stimulate a man to further actions, regardless of their final purpose.

Besides this energetic kind of music which motivates man to conduct brave actions, in the chapter in which Botero discussed the humbleness of vassals, he described the opposite; a relaxing kind of music:

"I must not omit to mention that delicate and soft music makes men weak and effeminate; the rulers of the Arcadians introduced music and singing into that harsh country to soften its fierce and savage inhabitants. The softest and most delicate music is that written in the fifth and seventh modes, which was much used of old among the Lydians and Ionians, peoples given up to pleasure and ease; Aristotle forbids such songs in his Republic and recommends the use of Dorian harmony, which is in the first mode." (Botero, 1956, 103)

Botero specified three musical modes (Lydian, Ionian and Dorian), thereby probably following Aristotle's octave species from the eighth book of the work *Politics* (Aristotle, 1992,

1276b1-10). Although Botero (unlike Aristotle) did not mention the Phrygian mode, with regard to the broader context of this passage it is possible to conclude that he also believed both Dorian and Phrygian modes were superior to the Lydian and Ionian modes.

Botero referred to music in the seventh book as well. In the chapter dedicated to ruler's wealth, he advocated moderation, classifying treasures into necessary and unnecessary, including musical performers in the latter group: "(...) apart from the sums he [Solomon, Author's note] spent in building the Temple, used it so lavishly to build summer and winter palaces in the city and in the country, to create gardens and fishponds, to acquire many horses and carts, and singers of both sexes (...)" (Botero, 1956, 133).

Botero criticized rulers who spend money on superficialities, such as extravagant buildings and musical performances, as he believed that rulers should invest only in necessities of state. Although Botero discussed educational issues in several passages of his treatise, music was not included in the list of subjects that rulers should be knowledgeable about:

"(...) he [ruler, Author's note] must be well acquainted with military matters, with what qualities go to make a good captain and a good soldier, how to choose them, dispose them and give them courage; and also with those sciences which might be called the handmaidens of military art – geometry, architecture, and engineering, in which Julius Caesar so excelled" (Botero, 1956, 34).

In this passage, Botero noted the importance of different disciplines as preconditions for acquiring military skills, suggesting that those disciplines enable the development of criteria by which soldiers can distinguish good from bad in crisis situations (Botero, 1956, 34-35). In addition to practical disciplines, rulers should be acquainted with the structure of nature, i.e. regularities of the world order (such as motions of the planets, characteristics of plants and animals, weather conditions, climate etc.), which philosophers were responsible for teaching them (Botero, 1956, 35). Rulers should also be

familiar with mathematics, military arts, rhetoric, and geography, and compensate for any lack of practical experience by studying history (Botero, 1956, 36-38). After Botero finished listing reasons why rulers should be well educated (primarily to obtain military skills and develop good judgment), he contrasted this wide knowledge with the “ignorance” of soldiers: “As for the ordinary soldier, I must confess that learning is of no use to him, for his chief virtue must be prompt obedience to his officer.” (Botero, 1956, 104) As part of the discussion on information a ruler should gather about his people, Botero noted geographical origin, age, assets and especially education, since he believed the latter had a very important role in the formation of one's character. However, Botero did not explain this statement further, claiming that many had already written about this issue before him (Botero, 1956, 37).

In the chapter dedicated to the treatment of conquered peoples, Botero emphasised the importance of education, since through that process conquered people can become similar to the conqueror (Botero, 1956, 97). Botero similarly described the process of converting pagans and heretics by means of “schools and teachers of liberal arts” (Botero, 1956, 98). Although Botero does not specify which liberal arts, given the fact that this educational program included music as a discipline, it can be assumed that Botero did acknowledge, to a certain extent, the role of music in educational processes. In the eighth book of the work *Della Ragion di Stato*, Botero divided human activities into three groups: “Some of these [crafts, Author's note] are essential or useful for civilised living, others are required for pomp and ornament and others for luxuries and for the enjoyment of leisure.” (Botero, 1956, 151-152) When discussing leisure activities, Botero did not mention music, but he did refer to fine arts, i.e. paintings and sculptures, in his list of valuable decorative objects (Botero, 1956, 151-152). Botero mentioned leisure once again in the ninth book, in the passage dedicated to the discipline of soldiers: “But of all things leisure is most pernicious to an army. If soldiers have nothing else to do they become mutinous and commit all sorts of harm (...)” (Botero, 1956, 185). From this citation it can be concluded that Botero believed leisure time should be constantly monitored due to its possible adverse effects, which he explains in the

following passage. Namely, Botero associated leisure with pleasure and argued that tendencies towards pleasure are part of human nature, thus soldiers should spend their leisure time doing physical activities (Botero, 1956, 186). For the rest of the population, Botero found appropriate “spectacles and the theater” to be appropriate leisure activities, emphasising that these kinds of performances are a good way to control leisure time (Botero, 1956, 102). Botero suggested that rulers should ensure the essential conditions for life, as well as appropriate entertainment, as regards secular manifestations which provide pleasure and delight (e.g. different games and theatre performances), and in that context he pointed out tragedies and comedies:

“The more moral and serious the entertainments provided for a people, the greater will be their power to please, delight and divert them, for happiness, to inspire which is the purpose of these spectacles, has two parts: pleasure and moral satisfaction. Thus tragedy is more praiseworthy than comedy because the matter of comedy is usually devoid of all moral, purpose, and the players are commonly ruffians rather than actors.” (Botero, 1956, 75)

Botero described tragedy as a combination of morals and pleasure, therefore uniting ethics and hedonism, and supported the position that the first does not necessarily exclude the second. According to Botero, comedies were deprived of the moral element, and he illustrated this statement by using examples of rulers from the past who thought comedies were the reason for corruption. After describing secular performances, Botero briefly mentioned religious celebrations, stating that they were also appropriate for leisure: “The spectacles provided by the church are more wonderful and dignified than secular entertainments because they contain sacred and divine elements.” (Botero, 1956, 75) It is evident that Botero considered religious celebrations to be the best way to use one’s leisure time, and even though he did not mention music in this context, it can be assumed with great certainty that musical performances were part of religious feasts. Namely, in the second half of the 16th century, sacred music was already highly developed, consequently being one of the issues discussed at the Council of Trent (1545–1563). Like the Greek philosophers, Botero advo-

cated the maintenance of the status quo, and avoiding the introduction of any kind of change or innovation. He argued that a routine represented safety, while novelties were synonyms for insecurity. If change was necessary, Botero recommended that this process should be carried out very slowly and carefully (Botero, 1956, 44-51). He also expressed his disapproval of introducing innovations into the religious sphere: “Honour God always, in accordance with the ancient laws, and see to it that others do the same. Hate and punish all innovators in divine matters, (...) because changes in religion lead to other kinds of change (...)” (Botero, 1956, 66). Although Botero did not mention music in this citation, it is very similar to a sentence in Plato’s *Republic*, according to which a change of musical laws leads to a change in state laws (Platon, 1997, 424b4-c6). It is possible that Botero rephrased Plato’s formulation, and that by mentioning “innovators in divine matters”, he wanted to express his disapproval of bringing new elements into liturgical music.

Music as a Necessity

Botero’s treatise *Della Ragion di Stato* can be compared to the dialogue *Dello Stato delle Repubbliche* [*On the State of the Republics*], written by the Duke and philosopher from Dubrovnik, Nicoló Vito di Gozze (1549–1610). Gozze’s dialogue was published in Venice in 1591, and belongs to the field of political philosophy since the main subject of the work is to pursue the best form of government. In this dialogue, Gozze explicitly refers to Botero’s treatise; hence it is obvious that Gozze read it, and it can be assumed with great certainty that he took over some of Botero’s ideas:⁴ “That kind of state could never live in peace, but in constant rivalries and feuds, which can be seen in more than one contemporary example that we read in *The Commonwealth* by the Frenchman Jean Bodin, (...) and in *Ragion di Stato* by Giovanni Botero from Bene.” (Gučetić, 2000, 142) Botero’s treatise was published in 1589, just two years

4

In the introductory study of the Croatian translation of Gozze’s work *Dello Stato delle Repubbliche*, Marinko Šišak listed several authors who influenced Gozze’s work: his contemporaries Jean Bodin and Giovanni Botero, and a 15th century Bishop of Gaeta, Francesco Patrizi (Franciscus Patritius, 1413–1492) (cf. Gučetić, 2000, 25-28).

before Gozze's dialogue, which implies that both authors were working on their books at approximately the same time. The following analysis represents an attempt to discover similarities between Botero's and Gozze's thoughts on music.

The most significant difference between Botero and Gozze is their general attitude towards music: on the one hand, Botero believed that music had a negative influence on man's judgement, while Gozze, who was influenced by Aristotle, argued that music was not only useful, but also a necessary component of life in general, emphasising that music can improve one's judgement:

“(…) I have shown (earlier) that music is not only useful but also indispensable for the life of a man and citizen, because, apart from entertaining the soul, it also sharpens the mind, making people more ready and better trained not only for the army but also in every important action; therefore it should be introduced for ornamentation and in the education of children” (Gučetić, 2000, 417).

Unlike Botero, who suggested music was harmful to man's judgement, Gozze claims that music can enhance one's judgement, since it “sharpens the mind”. Furthermore, a parallel can be drawn between these two authors based on their views on poetry. Botero described poetry negatively, stating that it was inappropriate for a ruler. Gozze, however, held the art of poetry in high esteem due to its connection to education, and lists the names of contemporary Dubrovnik poets who, in his opinion, excelled in their art.⁵ Another difference between Botero and Gozze can be detected in their thoughts about extravagant buildings, which concerns premises for musical performances. Botero explained that spending money on such premises was unnecessary, while Gozze expressed the opposite position:

5

Gozze listed the following poets: Iacobus Bonus (Jakov Bunić), Elio Lampridio Cervava (Ilija Crijević), Damianus Benessa (Damjan Benešić), Diore de Darsa (Džore Držić), Marino Darsa (Marin Držić), Domenico Ragnina (Dinko Ranjina), Michele Monaldi (Miho Monaldi) and Matthaesus Benessa (Matej Benešić) (cf. Gučetić, 2000, 408).

“Great decoration and benefit of the city are city walls, temples, palaces, private houses and theaters, then well built and straight roads, and also city gates set in the most appropriate places (...) But first I would like to say what needs to be said of theaters, building of which (ancient people) gave a lot of attention, partly to show greatness of their souls, and partly to create pleasure and entertainment for common people by showing comedies, or organizing games and competitions of wild animals or people who are desperate or sentenced to death (...)” (Gučetić, 2000, 380-382).

Gozze evidently advocated the construction of sacred and secular buildings, underlining their multi-functionalism, in being practical and decorative. Both Botero and Gozze referred to theatre performances, but Botero did not mention music, while Gozze argued that music was an essential part of stage performances, and associated tragedies and comedies with the nobility:

“The fact that such music can always comfort our souls (...) I have myself experienced in depth; because when members of my company were invited to present the most noble acts in comedies and tragedies, in order that my nature not be frightened of such scenes I had commanded (...) to cheerfully play trumpets and other winds; and, furthermore, I had performed this role at my most tender age to the greatest satisfaction of the author himself, Marino Darxa, and the spectators; so that I have, beyond reason, personally experienced enough – as earlier mentioned – in how music is in harmony with our soul.” (Gučetić, 2000, 414)

Botero and Gozze also differed regarding education, since Botero once again excluded music from this context, whereas Gozze recognized that music had a significant role within the educational process:

“It is from the education of children that it is certain and reliable to predict if a certain state will last long or soon decline (...)” (Gučetić, 2000, 404).

“(...) also useful for the city are some services which make it more beautiful and better. For its good maintenance (the existence of) a service that would observe the behaviour of

women and children, the respect of laws, as well as gymnastics among citizens at gym games and their learning of music is desirable” (Gučetić, 2000, 349).

Both authors accepted liberal arts as a basis for education, however, Botero did not specify the individual art-forms which this system consists of. Gozze, on the other hand, extensively explains all the disciplines he believes are implied in this term, highlighting music as a crucial part of the educational process:

“Our Philosopher suggested four well-known subjects for upbringing and education of children in their tender age, and these are literature, gymnastics, music and painting. Literature encompasses grammar, rhetoric, logic and poetics; gymnastics implies exercising of swordsmanship, hunting, jumping, dancing, riding, spear throwing, and [activities, Authors’ note] similar to those; figurative art or drawing, which we also call painting, includes architecture, model-making, and fortification of cities and palaces, and music encompasses harmony, whether of singing, whether of various musical instruments.” (Gučetić, 2000, 407)

“Thus, in order to be able to live in a praiseworthy way (...) children should also be taught the art of music, which was not included in the liberal arts without reason by ancient philosophers, because it helps us to spend leisure time in a correct and non-contaminated way. But, along with being indispensable it is also manifoldly appropriate, because it offers by its nature great embellishment to governing and benefit to the state of mind, as music by its influence incites various emotions in souls (...)” (Gučetić, 2000, 407-408).

Gozze associated music with leisure, which was another term both he and Botero discussed. However, even within leisure Botero did not mention music, thus in this aspect his marginalization of music can also be detected. Gozze, on the other hand, considered music to be the most appropriate way of spending one’s leisure time, which probably arises from his notion of music as a multifunctional phenomenon, according to which some kinds of music arouse pleasure, while others have ethical effects (Gučetić, 2000, 412-415).

All of the above-mentioned examples demonstrate significant differences between Botero's and Gozze's thoughts on music. Nevertheless, it should be pointed out that among them, it is also possible to detect certain coincidences, although to a much lesser extent. One similarity between Botero and Gozze lies in their description of wind and percussion instruments in the discussion of military issues, since Gozze likewise highlighted the role of music in the context of encouraging and calming soldiers in battle:

“That is why Lycurgus (...) wanted to connect music with military, so it could lower rashness of their spirit, thus they never started a battle without the sound of tibia and other instruments, in their meter they moved bodies and weapon when necessary. (...) Since music (...) always had great power over human soul, Cretans (...) motivated soldiers to fight their enemies by bag-pipes, Latins did the same with trumpets, French with horns, thus it is evident that music can change many emotions in our souls (...)” (Gučetić, 2000, 414).

In this example, Gozze describes the connection between the military and musical elements as a natural phenomenon, deriving from the fact that musical principles reflect the harmony of humans' physical and mental state. This matter can be linked to the issue of musical modes, i.e. to the different effects of various types of music. Both Botero and Gozze referred to musical modes, basing their theories on Aristotle's thoughts on music from his work *Politics*. In a short passage, Botero listed three modes, Lydian, Ionian and Dorian, describing the first two as relaxing. Gozze, in the meantime, rather extensively described the effects of the Lydian, Dorian and Phrygian modes:

“(...) according to Aristotle there are several musical harmonies; some of them stimulate listeners; some inspire compassion in listeners, some gentleness, and some strength and other actions: Lydian harmony could provoke in the listeners' souls crying and compassion; similar, but stronger, was Hypolydian; Dorian by its seriousness encouraged people to moral and noble acts; Phrygian harmony by its sweetness, but stronger motion, lifted the soul above the sensational to the supernatural or natural object” (Gučetić, 2000, 415).

In this citation, Gozze explicitly named Aristotle, unquestionably revealing the influence of Ancient Greek theories on the power of music, according to which certain types of music could arouse different emotions in a man.

Conclusion

Despite the fact that Botero did not believe music was an important element in politics, it is evident from the number of passages he has dedicated to musical issues that he did, to some extent, follow the contemporary development of music. He described music as an irrelevant art, thus it is unquestionable that his opinion of music was generally negative, but his mention of musical terms (e.g. modes and instruments) proves that he was acquainted with different types of music. However, his treatise is mainly focused on political issues; therefore all the elements of his text, including musical terms, function as an auxiliary means for explaining different socio-political questions.

A comparative analysis of passages from Botero's treatise and Gozze's dialogue has shown that it is possible to perceive certain thematic similarities between their thoughts on music, and assume that those similarities are a result of Gozze having read Botero's work. Both these authors lived in the same time period, and their works deal with the best form of government. Yet their consideration of music shows significant differences, both in their approach to music, as well as in the number of passages they dedicate to it. In fact, it seems that Botero's thoughts on music did not have a significant influence on Gozze, who was more consistent in following his role models from antiquity, which is especially apparent in his advocating for the role of music in the educational process. The above-mentioned similarities between Botero's and Gozze's ideas are, as it was already pointed out, primarily thematic, thereby in their content prevail the differences between them. On the one hand, Gozze held music in high esteem and paid particular attention to musical issues in his works, therefore his thoughts on music include rather detailed observations about instruments, modes, harmony, the effects etc. On the

other hand, Botero dedicated just a few short passages to musical matters, which proves that in his opinion, music was a secondary, unimportant activity that does not deserve to be thoroughly analysed.

References

- Aristotel, 1992. *Politika*. Translated from Greek by T. Ladan. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Botero, G., 1589. *The Reason of State. The Greatness of Cities*. [*Dello ragion di stato*]. Translated from Italian by P. J. and D. P. Waley. 1956. New Haven: Yale University Press.
- Grubiša, D., 2000. *Politička misao talijanske renesanse*. Zagreb: Barbat.
- Gučetić, N. V., 1591. *O ustroju država*. [*Dello stato delle repubbliche*]. Translated from Italian by N. Badurina and S. Husić. 2000. Zagreb: Golden marketing.
- Platon, 1997. *Država*. Translated from Greek by M. Kuzmić. Zagreb: Naklada Jurčić.